

Před lety jsem si jako pastor uvědomil, že nevím o žádné „nejzákladnější knize“, kterou bych poskytl člověku, který chce porozumět křesťanské modlitbě a procvičovat se v ní. To neznamená, že žádné znamenité knihy o modlitbě neexistují. Je mnoho starších děl, jež jsou nekonečně moudřejší a hlubší než cokoli, co bych byl kdy schopen napsat. Nejlepší texty již publikovány byly.

Mnohé z těchto vynikajících knih dnes nicméně trpí archaickým jazykem plným idiomatických spojení, jež jsou většinou dnešních čtenářů nesrozumitelná. Jejich obsah je navíc buď výhradně teologického nebo převážně devocionálního nebo pouze praktického charakteru. Jen zřídka jsou v jedné knize pojednány jednotlivé přístupy – teologické, zkušenostní a metodologické – současně.¹ Základní kniha by však měla pojednat o modlitbě ze všech tří těchto hledisek.

Téměř všechny klasické knihy o modlitbě jsou také poněkud polemické. Autoři čtenáře varují před některými dobovými praktikami, jež po duchovní stránce nepřinášely užitek nebo jež byly dokonce škodlivé. Tato upozornění se musejí pro každou čtenářskou generaci aktualizovat. Mnoho současných pisatelů, kteří se zaměřují na modlitbu, se například pokouší na základě starších praktik pobožností vypracovat techniky pro jedince toužící po spirituální zkušenosti.² Používají k tomu nicméně modlitební metody odtržené od teologického smyslu, jenž původně modlitbu oživoval, i od historického kontextu tehdejšího společenského života. Takové techniky jsou v lepším případě přinejmenším neúčinné, a pokud to předem nezduřazníme, nemůžeme doufat, že napíšeme užitečnou moderní knihu o modlitbě.

Dva druhy modlitby?

Základní kniha o modlitbě by tedy měla brát v potaz alespoň některý z dalších přístupů, jenže novější autoři zastávají jen jeden ze dvou základních aspektů modlitby. Ve většině populárních knih se dnes zdůrazňuje modlitba ve smyslu prostředku, jímž člověk prožívá Boží lásku a sjednocení s Bohem. Často se modlitební život líčí v podobě pokojného a trvalého spočinutí v Boží lásce. Mnozí autoři pravidelně podávají velkolepá svědectví o přebývání v Boží přítomnosti.

V další kategorii knih podstata modlitby není vnímána jako niterné spočinutí, ale jako žádost o nastolení Božího království. V tom případě je modlitba vnímána jako zápas ve volném stylu, často – či nejspíš zcela běžně – bez zřejmého pocitu přebývání v bezprostřední Boží přítomnosti. Jedno ze starších děl tohoto typu je *Tichá hodina* (*The Still Hour*) Austina Phelpse, amerického teologa působícího počátkem 19. století v Nové Anglii.³ Phelps uvádí knihu premisou, podle níž má být pocit nepřítomnosti Boha pro modlícího se křesťana normou, neboť většina lidí zakouší Boží přítomnost jen obtížně.

Daleko novějším pojednáním založeným na tomto přístupu je kniha významného amerického evangelikálního teologa Donalda Bloesche *Zápas modlitby* (*The Struggle of Prayer*). Bloesch kritizuje to, co nazývá křesťanským mysticismem.⁴ Odmítá učení, podle něhož je nejvyšším cílem modlitby osobní sjednocení, život ve společenství s Bohem. Domnívá se, že tento přístup činí modlitbu poněkud sobeckým „cílem samým o sobě“.⁵ Podle tohoto chápání není nejvyšším cílem modlitby rozjímavé láskyplné uctívání, ale naléhavá prosba o uskutečnění Božího království v našem světě i v našich vlastních životech. Nejvyšším cílem je v tomto smyslu „poslušnost Boží vůli, nikoliv kontemplace (nazírání) jeho osoby“.⁶ Podle něho se modlitba netýká ani tak niterného stavu člověka, jako spíše respektování Božích záměrů.

Proč se vyvinuly tak rozdílné přístupy? Proč se jeden zaměřil na „společenství“ s Bohem a druhý na dosažení „království“? Jedním z vysvětlení je, že tyto přístupy reflektují aktuální, bezprostřední lidskou zkušenost během modlitby. Někteří lidé zjišťují, že za normálních okolností na Boha citově nereagují a že je pro ně extrémně obtížné soustředit se na modlitbu po dobu delší než pár minut. Pro jiné je zkušenost s Boží přítomností a láskou zcela standardní a přirozená. Tím však lze vysvětlit tyto odlišné přístupy jen zčásti.

Svou roli hrají i rozdíly teologického charakteru. Bloesch a další autoři poukazují na to, že mystická modlitba lépe vyhovuje katolickému pohledu, podle něhož se na nás Boží milost vylévá přímo během udílení svátosti při křtu a během mše, než protestantskému přesvědčení o spáse člověka skrze víru v Boží Slovo. Stejně jako reformátoři, i Donald Bloesch považuje Bibli za postačující nástroj, jehož prostřednictvím Bůh promlouvá ke svému lidu, aniž by potřeboval jiné zdroje zjevení.⁷ Bloesch rovněž věří, že katolická teologie klade důraz na sjednocení s Bohem beze slov, zatímco protestanté vnímají modlitbu jako jasnou verbální odpověď člověka na to, co Bůh lidem sdělil svým Slovem, Písmem.

Který přístup je lepší? Je nejvyšší formou modlitby poklidné velebení nebo asertivní prosba? Pokud se ptáme takhle, očekáváme, že lze odpovědět stylem „bud/nebo“, což je ovšem předpoklad dosti nepravděpodobný.

Společenství a království

Když hledáme pomoc, vždycky je dobré obrátit se nejdříve na Žalmy, inspirovanou modlitební knihu Bible. Hned si všimneme, že v Knize žalmů jsou dostatečně zastoupeny oba typy modlitební zku-

šenosti. Najdeme tu například žalmy 27, 63, 84, 131 a dlouhé žalmy 146 až 150 stylu „aleluja“, líčící společenství s Bohem. Ve čtvrtém verši sedmadvacátého žalmu David říká, že nejdůležitější věc, o kterou Boha v modlitbě prosí, je „patřit na Hospodinovu vlídnost“. I když David žádá i o jiné věci, přinejmenším tím myslí, že nic lepšího než přebývání v laskavé přítomnosti Boží neexistuje. Proto se modlí: „Bože, tys Bůh můj! Hledám tě za úsvitu, má duše po tobě žízní. Mé tělo touhou po tobě hyne ve vyschlé, prahnoucí, bezvodé zemi. Proto tě vyhlížím ve svatyni, chci spatřit tvoji sílu a slávu; tvé milosrdenství je lepší než život, mé rty tě chválí zpěvem. Proto ti žehnám po celý život“ (Žl 63,1–3). Když velebí Boha v jeho přítomnosti, říká: „Má duše se sytí nejuctnější stravou“ (Žl 63,5). To je opravdové společenství s Bohem.

Ještě více žalmů nicméně obsahuje lamentace, stížnosti, žaloby, tklivé prosby o pomoc a výzvy žádající Boha o uplatnění jeho moci. Tyto žalmy vyjadřují bezútešný pocit Boží nepřítomnosti. Zde se setkáváme s modlitbou ve formě zápasu. Mezi četné příklady tohoto typu patří žalmy 13, 39, 42 až 43 a 88. Velmi typickou modlitbou v Knize žalmů je desátý žalm. Začíná otázkou: „Hospodine, proč jen stojíš v dáli, v dobách soužení se skrýváš?“ Během několika prvních veršů žalmista vypočítává množství nespravedlností a násilí, jichž se dopouštějí svévolníci a chamtivci, a náhle s nářkem zvolá: „Povstaň, Hospodine Bože, pozvedni svou ruku, nezapomeň na ponižované!“ (Žl 10,12). Poté se však zdá, že nehovoří jen k Bohu, ale sám k sobě. „Ty však vidíš trápení a hoře. Shlédneš a vše vezmeš do svých rukou. Bezbranný se spoléhá na tebe, sirotkovi poskytuješ pomoc“ (Žl 10,14). Žalmista se pak v modlitbě sklání před Boží moudrostí a jeho uměním vše načasovat, ale zároveň urputně volá po nastolení spravedlnosti na zemi. To je typ modlitby ve stylu sportovního zápasu, v němž se věřící dovolává příchodu Božího království. Žalmista zjevně

podporuje oba typy: modlitbu usilující o společenství s Bohem i modlitbu cílenou na království.

Kromě modliteb obsažených v Bibli bychom si měli v Písmu všimnout i teologie modlitby – příčin vzniku lidské modlitby skrývajících se v Bohu a v naší stvořené podstatě. Dozvíme se, že Ježíš Kristus vystupuje v roli našeho prostředníka, abychom my – i když si to nezasloužíme – mohli odvážně předstoupit před Boží trůn a modlit se za své potřeby (Žid 4,14–16; 7,25). Modlitby jsme schopni také proto, že Bůh sám mezi námi přebývá skrze Ducha (Řím 8,9–11), který nám pomáhá modlit se (Řím 8,26–27), abychom skrze víru mohli dokonce i dnes patřit (nazírat) a kontemplovat Kristovu slávu (2 Kor 3,17–18). Bible tudíž poskytuje teologickou podporu jak pro typ zaměřený na společenství, tak pro typ zaměřený na království.

Krátká úvaha nám ukáže, že tyto dvě formy modlitby nejsou protichůdné a že dokonce netvoří ani samostatné kategorie. Velebení Boha je prokládáno snažnými prosbami. Velebit Boha znamená modlit se „posvěť se jméno tvé“. Znamená prosit Boha, aby světu předvedl svoji slávu, protože pak jej budou moci všichni uctívat *jako* Boha. Avšak stejně jako je adorace protkána žádostmi, i hledání Božího království musí zahrnovat touhu po poznání Boha. Zkrácená forma Westminsterského katechismu říká, že účelem našeho života je „oslavovat Boha a věčně se z Něj radovat“. Ne vždy se tyto dvě činnosti – oslavování a radování se – dějí v tomto životě současně, ale vposledku musejí nevyhnutelně splynout. Můžeme se sice modlit za příchod Božího království, ale pokud se z Boha z celého srdce neradujeme, pak ho jako Pána doopravdy nectíme.⁸

A pokud se seznámíme s celou řadou největších ze starších autorů knih o modlitbě – například s dílem Augustina, Martina Luthera a Jana Kalvína –, uvědomíme si, že tito velikáni do žádného z obou táborů přesně nezapadají.⁹ Dokonce i význačný švýcarský

katolický teolog Hans Urs von Balthasar usiloval o vyváženost mystické, kontemplativní modlitební tradice, neboť věřící nabádal, aby se neobraceli příliš do svého nitra. „Kontemplativní modlitba... ani nemůže a ani by neměla být sebekontemplací, sebenazíráním, nýbrž uctívou pozorností a nasloucháním... onoho Ne-já, zejména Slova Božího.“¹⁰

Skrze povinnost k potěšení

Jak tomu rozumět? Souhlasím s Donaldem Bloeschem varujícím před nevyvážeností a nebezpečím kontemplativní modlitby, která klade nadměrný důraz na nekonečnou Boží bytost v nás, nikoliv na osobní transcendentální svrchovanost Boha nad námi. Mezi úsilí o osobní sjednocení s Bohem a snahu urychlit nastolení Jeho království v našich srdcích a ve světě bychom neměli vrážet klín. Kráčeji ruku v ruce. Ze sjednocení by se nicméně nemělo stát pouhé mlčenlivé mystické nazírání, a z naší žádosti by se nemělo stát moralisticky kuplířské usilování o získání Boží přízně.

V této knize proto zdůrazňuji, že modlitba je jak verbální konverzace, tak hluboké setkání s Bohem. Tyto dva základní aspekty – konverzace a setkání – nám poskytnou jak definici modlitby, tak řadu nástrojů k prohloubení modlitebního života. Později se budeme zabývat praxí samotné modlitby a zaměříme se také na zkušenostní charakteristiku tradičních typů modlitby, jimiž jsou adorace (chvála), vyznání (zpověď) a prosba. Musíme poznat posvátnou úctu (bázeň) při velebení jeho slávy, intimitu při obdržení jeho milosti i zápas při prosbě o pomoc. To všechno nám umožňuje vnímat duchovní realitu Boží přítomnosti. Modlitba se tudíž dotýká úcty a intimity, zápasu a reality přebývání *zároveň*. Pokaždé se to vše během modlitby nepodaří, ale

celý život bychom měli mít na paměti, že pro modlitbu je podstatná každá z těchto složek.

Kniha o modlitbě Jamese Innella Packera nese podtitul, který všechny aspekty výstižně shrnuje – modlitba je způsob, jak „skrze povinnost dospět k potěšení“ (*Finding Our Way Through Duty to Delight*). V tom spočívá pouť modlitby.